
ARANA ETA GOIRI' TAR SABINO' RI

—BURUZ _ITZALDIA

SARRERA

Euskalerrria oso zaarra da, bai gaztea be, bere beti berriko etorkizunean; baina burutapen edo gogamen (concepto, idea) guztien antzera, nai etorkizunean edes-titik zear guk gaur agertzeko, nai gure garaian etorkizunerako, gure ARAU zaarrak JAINKOA'ri begira, argi gertatu edo prestatu, bai bete be, egin bearra daukagu, gure NORTASUNA argi eta garbi agertu daiten beste NORTASUNEN aurrean.

Erri zaarra izateagaitik, oitura edo etika arlotako neurrian, naiko egoki ibili bear izan dabe gure aurrekoak: izakerako itxuran, izkuntza eta Nortasunak eskatzen dauan arauen beste arlo guztietan, izateko, gu agertzen garan Nortasunekin besteen aurrean agertzeko; bai indarrean be, ainbeste burrukaren artean erriari aurrerantza bultz egiteko, iraun daiten eten barik JAINKOA'ren billa erriaren ardurak ondo bete'az.

Baina goazen begitzen edesti aldetik, zer gertatu-iakun, ain makal agertzeko azkeneko denboraldi onetan.

XV gizaldian asiko gara, Erromatarrak, Godoak eta Mauri edo Maomatarrak atzean itzita, baina "Concilios de Toledoko" begi bistatik galdu gabe, aren arauak izan zirako gaur arte, gure etzairik aundienak; euren bitartez, eta apurka, apurka, gure legeak indarra galtzen joan zirelako; gure euskaldun nerekoia edo buru-zale, euren artean andi izan gurean, sartzen asi zirelako. Orren neurrian asi ginan "NORTASUNAREN IL-LARRITASUNEAN".

Il-bizi ortan gagozela, 1789 Frantziko iraultzagaz, Mendebal guztian, berezko erriak menperatu egin-gura ebezan, iztun-arriagarriaren (grandilocuencia) itz' ekin, baita JAINKOA'ren izenean uste eben, euren anditasunaren azpian beste guztiak euki bear dabezela.

Gure erriaren il-zoriko orretan eta euskal- seme guztien artean, bat agertu iakun indartsu!, biotz guztiaz esaten ebana: "EZ DA EGIA ORI", "EUSKADI DA EUSKALDUNEN ABERRIA!".

Euskaldunen artean, dan pare-gabeko seme eta gizon onetzaz, mintzatuko gara gaur emen.

Leenengo: Gizon bezela; Euskaldun legez

Bigarren: Abertzale bezela

Irugarren: Kristau lez

GIZON BEZELA:

Alango maitale eta Nortasun aundiko gizonak epai-

tzeko, asko jakin bear da: ulertze edo ezagutzaren arloan; sendimen; samurtasunean; gaitasun edo trebetasunean (capacidad); oituran edo etikan; eta onen balioa gai guztietan, bere bizi denborako giro-garaian.

Nik, beren buruz dakitena irakur bidetik eta gizon jakintsuen esanagaitik, esango neuke: sendimen (sensibilidad), goi mallakua izan zala; eta ezagutzan edo ulermen (inteligencia) arloan bardin.

Oneri gaineratu ez gero, erriak euki eban Kristautasunezko sinismen sakona, bai larritasuna izaeran, edo il-zorian nortasunen aldetik, eta gudan bete-beterik sartuta egon zirelako: berez agertzen dira, garaiko gora-beregaitik, alangoko nortasun aundibateko gizonen indarrak, lotuta egon baziren lez, arri-yaurtalitakotan bezela, ari-mako borondate onak aleginduta, bere indar bereziak askatasunaren billa: "ULERMENA", "TREBETASUNA", eta bai "OITURAZKO edo ETIKAKO arloan BALIOA". Guztiorreri gaineratu egin bear dautsagu, gaur esaten dan "ALDI-ONA" (suerte); baina nik, ez dot sinisten aldi-oneko edo txarrekoa esanaz, bai alderantsiz, sinismen eta ardura aundiko senitartean edo etxe baten jaio zala. Orrela, eta diruaren ardurarik euki ez-arren, borondate aundienetako bat bearda, berak egin eban guztia, ain egoki ta goiko mallan argitzeko.

Euskal errian, ulermen eta sendimen aundiko, goiko mallan izan diren gizon/emakumeen artean, asko izan dira azkeneko zazpireun urte ontan; batzuk, erriaren lan eginaz; baina geienak, etsaien artean sartuta ondo bizi izateko gogoekin (en la fastuosidad de la discriminación).

Itaun bat agertu iakon Sabino'ri onen arazo guztien aurrean: "Jainko nintzan ni Zeure il-orduban Eltzeko?".

Baina laster erantzuna: "Bedeinkatua izan daitela, nire ABERRIA ezagutu neban EGUNA, eta betirako esker-onak, arrotzasuneko illuntasunetik atara nabenai".

Orregaitik beren sinis-betea: "JAUNGOIKOA eta LEGE ZAARRAREN" bidetik, "GU EUZKADIRENTZAT eta EUZKADI JAUNGOIKOARENTZAT", "EUZKADI, EUSKALDUNAREN ABERRIA DALAKO".

Garbi ikusten da, JAINKOARI eskeini eutsola bere bizitz osoa ERRIAREN bidetik.

Or erri baten, beren goi-mallako maitaleak. Kontuan eukiten dituanak, bizitz au, ez dala bakarrik jaio eta erio-tzea; artean zeozertarako agertu gariela baizik. Eta ori, gatx ulertzen da, ordezkariaren arloan jokatu ezik.

Sabino'ren aita: Arana eta Ansotegi'tar Santiago; eta

ama: Goiri eta Atxa'tar Paskuala, eskondu ziren 1844'an Azaro'ko 23'an. Zortzi seme/alaba euki zituen, iru mutil eta bost nezka. Sabino izan zan danetatik azken jaio zana eta bera bakarrik, Albian euki eben etxe-bizitz ederrean, gaur "SABIN ETXEA" deritxona 1865'ean Urtarrilla'ko 26' an.

Jakin-naian, Arana eta Goiri'tar en etxeko abertzale-tasun giroa nolakoa izan zan, euren seme/alabak ain arnas sakona artzeko, joan gaitezana, ia zer esaten dauan Sabino'ren arreba Paulinak, beren oroimeneko idatz lanetan, iru edo lau gauza artuaz: "Karlisten matxinada-rako, nire aitak asko lagundu eban". "Denbora gutxi barruan, itzi eban itxas-untzien egitea". "Uribarri'tar Generala, bere etxean euki eban ostonduta". "Aita, joan zan zu-izkiluak erostera Inglesen errira, eta here zarpele-tik ordaindu eban 50.000 ogerleko Karlisten borrokara-ko". "Zelan zabaldu zan, danok atzerrira joan ginela, etxean urten barik egon ginelako. Egun ospatsuetan bakarrik urtetan gendulako otoitz egiten leenengo mesa-tan". Esan bear da, aita Abandoko alkatea izan zala, eta Gernikako batzarrean eskubidedun bertatik.

Ikusten dan lez, etxeko arnasa obiagoa ezin izan, eta or berarentzat erro zintzo eta sakonak, nai Kristau lez, nai abertzale lez.

Ikasteko bidean, 1873' garrenean bigarrenengo karlista gerla zala-ta, bere ama eta anai bigaz joanda, aita Ingla-terra aldetik zu-izkiluak erosten dagoela, Baiona'n egin ebazan 1873-74 arteko ikasketak. 1875-76 artekoak, Donibane Loitzunen, azken azterketak Ondarribin oso-tuaz. Amaika urtegaz Bilboratu eta 1876' garren urteko ikastaroa Orduña'ko jesuitetan asten dau; eta emen, 1881'ean azkeneko ikastaroa amaitzen dauela, oso txar-to gertatu zan osasunez, azkeneko Sakramentuak artuaz il-bizian egon zalako, eta urrenengo urte bietan ez eban ezertxo be ikasi. Orko azterketak, ogean egoala egin bear zan zituan.

Amazazpi urteko zala, aita eta anai bat il iakozan.

1833'an, bere ama eta anai Koldobika'rekin, Bartze-lonara joan zan, Filosofia, lege-jakintza eta Elertia ikas-teko; bai bitartean euskera be, Arturo Kanpion'ek atera berri eban "Gramatika Baskongada'rekin", len, Van Eys olandarraren Iztegi eta Gramatika'rekin egin eban lez. Berak be, orrez gain, 1885'an ogei urte daukazela, naiz-ta geroago argitara emona izan, "Gramatika Elemental del Euskera Bizkaino", 200 orrialdekoa, osotu eban. 1888'an Otsaila'ren 11'an, ama il zan, eta ortik aurrera, ez ebazan legezko ikasketak aurrerantza eroan, aita eta amaren esanak utzi' az; beren gogapenak alde-batetik zendagilenak izan zirelako; beste aldetik, euskera ikas-ten eta ikertzen biotz guztiaz egin ebalako. Uztailan, Bil-bora etorri ziren anai biok, Koldobika eta bera.

Ortik aurrera il arte, ikaragarritzko lana egin euskun lumaz eta mingaiñez.

Badago beste arlotxo bat oso maite euki ebana, eizan izan zan. 1889'an eiz-izkilu on bat erosi eban Paris'en, beren arreba Paulinak esaten dauan lez: "ondo zainduta euki ebana", eta beren lagun onakaz, Amoroto'ko Matiaz (txakur-zaina), Gernika'ko Urberuaga'tar Agus-tin, Lekeitio'ko Guillermo eta Amoroto'ko beste bat'ekin, neguan, askotan joaten ziran basurdea'ren-eizara. Paulinak esaten dau: eizatik etorri eta bere-ala deituten ebala abere-iltzaile baten-bateri, basurdeen ara-giak baserritar'en artean banatzeko. Osasun aldetik, oso ona izan zala esaten dau Paulinak: "otzik aundienagaz be, eta ain goizetik urtenda, katarro txiki bat be ez ebala artu".

Au da, jakin eta ulertzen dotena "GIZON lez SABI-NO'ren buruz".

ABERTZALE BEZELA:

Emen abertzaletasuna aipatzen dot, eta ez karlista-tasunik, gaur egun, gure artean dagozan zalantzak argi-tzeko asmoagaz; zein dan eta ez dan egiazko izaeraren esta-baidatik urten ezinik dagozelako, ain-bat eta ain-bat beintzat.

Zalantza ori: jakinaren uts oso-osoa da aldebatetik; eta beste aldetik: uts orren jakinean, etsaiak sartzen dauzkuzan ziri-pozoitsuak JAKINDURIZ (sabiamente), gure arteko zalantzaren suak iraun dagien.

Urten bearra daukagu orko zillotik len bait-len. Eta bide ori argitzeko, zer obe jakitea baino: fueristak zergai-tik garan, eta karlistak zergaitik izan ginan. "Noiz-arte Fueristak, eta zenbat denboran Karlistek".

"FORUAK", bakarrik esan gura dabe: erri baten jatorritik datoza oitura zaarrak, zuzentasunaren aldetik, "ERRIA BERA DALA TITULUDUN edo ORDEZKA-RI"; orregaitik, erri-orren arauak zuzentzeko, erritarrok direla NOR, NORTASUNAREN ARDURAK diralako.

Azken baten, erri orren jabetasuna dalako; eta ez, erdi-mendeko azken 700 urte oneitan, JAINKOA'ren ordezkari izan-gura izan diranak, egin daben naaste-borraste au, inor ez daiten argitu, arrantzan, eurok obeto egiteko. Baina badakigu JAINKOA dala izadiaren SORT-ARAZLE, eta here legea danontzat bardina dala. Eurok alderantziz, ez dabe gura erriaren nortasuna; "EURENA BAI!". Orregaitik OR! giza arteko sasi-jain-kotasuna.

Orren oituraren menpe?

Ordua da izartzeko, eta gure ardurari ordea emoteko!

Begitu or, zergaitik izan bear garan FUERISTAK; nai izan orren orde, itz ori zar geratu dalako, gaur beste itz berezi batzuk ibili-arren: "ERRI-ERABAKIA" (auto-determinaci6n), ala "ASKATASUNA edo JABETASU-NA" (independencia), laurak bardin esan-gura dabelako.

ERRIGINTZA

Eta danori: FORU'en itzak, berezitasuna bakarrik emoten dautsolako NORTASUNARI da!

Karlistak izatea, zergaitik eta noiz-arte?: 1700'ean Espaniako erreinua, borrokaren bidez, V Felipek artu ebenetik aurrera, ia gureak eginda egon ziran; ez-gendulako jakin, nola euren indarrak menperatu, eta aren arau-zapaltzaileak gure nortasunaren aurka, zelan geratu; naita gure erriak, borrokaren bidez batzuetan eta jakituriz besteetan alegin asko egin arren, etorkizunerako ikuspegi baltza argitzen zan 1830'ra arte. Emen, il-zorian egon zanean VII Fernandok, anaiari mostu eutson bidea errege izateko, bere alaba II Isabel zana izendatuaz. Anaiak, V Karlos M.. Isidro, alegin guztiak onez amaituta, gertan asi zan bere koinata eta lobiaren aurka 1832'an. "Gerla ortarako ezkeini geuntson euskaldunak laguntza, gure foruak zaindu egitearen" orde. Gerla ori, Bergara'ko besarkada zikin baten amaitu zan 1839'an. Eta 33 urte geroago, ostera be alegindu zan VII Karlos; 1872-1876'an amaitu zan borroka au, eta ortik aurrera ez eben euskaldunak, zergaitik karlistaren izena aurrerantza eroan, eta gutxiago arrazoirik! (or Sabinok, 11 urte euki zituan).

Baina zori txarrez Errekete eta Karlistaren itxaropeneko bidetik iraun eben ain-bat, eta ez jakinak daukan indarren bitartez, batzuk Palanjista biurtu ziren, euskal nortasuna galduta, eta besteak or dabiltz, Madriletik aginduta, zer diran jakin barik.

Naaste-borraste au euskaldunen buruetan egotea, zuzperten dauena da, ainbeste borroka egindakoak len eta gaur askatasunaren alde garalako euskaldunak VI gizal-ditik gaur arte, GODOAK, gure artera sartu gura eben IMPERIALISMO naikerien aurka.

Guztiori dator: 586'an, I Rekaredok Leovijildo'en koroia artu ebanean; onek esan eutson "Arrianismoa bertan itxiteko eta Katolizismoa besarkatzeko" Ispaniako batasuna lortu gura ba ebenetik aurrera. Eta ori egin eban 587'an errege zala. 589'an "III CONCILIO de TOLEDO'rako" deitu eben, eta an Arrianismoa ukatu'az Katolizismoa besarkatu eban; andik aurrera elizagaz (Kaizar zaleei, JAINKOA'ren aztarna emateko) batera borrokan egiteko euskaldunen eta beste batzuen aurka, Ispaniako batasuna lortzeko.

Ez da gertaera makalagoa "Cisneros Kardinalarekin bizi egin genduna, bestela NAPARTARRAI itandu!"

Eten-bako ekitaldi gogorrena gaur arte izan zan 1700'ean. V Felipek, borrokaren bidez, danak menperatu gure ebazan; begitu bestela 1714'an Bartzelonan zer egin eban, gaur-egun aren oroi-menez "DIADA" deritson'ekin. Euskaldunak, aurka eutsien MATXINADA deritxon borrokarekin, baina eurok aurrera egin eben eta or: 1808' an Baiona'ko korteetan; 1812' an Cadiz'koetan; 1837'an Irailako 11' n agert-arazi egin zana Madrilgo korteetan, eta 1839'an Abustuko 31'n, Bergaran, azpik-

rizko besarkada zikin baten bidez legeztatu egin ebena, esanaz: "se confirman los fueros de las provincias vascogadas y Navarra" atzean eta urren, beste geigarri bat ipiniaz: "sin perjuicio de la unidad constitucional de la monarquía". Lege orregaz, debekatu egiten euskulako, gure erriak euki eban nortasun aldetik esku-bide osoa, gure JAUN-ZUZENTZAILE'ak autatutzeko.

Eta gu Karlistak zergaitik ez garan izan bear? V Karlos Espainola zalako, eta beren itzaldiak Loredan'eko jauretxean, nai gure foruari zin egin arren, onelakoak izan ziralako: "la monarquía comprende la suprema soberanía política, y por ello representa la unidad nacional". // NORENA? //. 1789'an Frantziko iraultzan egin zan ikaragarritzko lapurketa erriari, lurraldeak batuaz erregearen agindu menpean, auek ontzat artuta.

Orren erregetzaren legeaz, 26 urte egon ginen euskaldunak jakinen ezean. Eta begitu zer aituko ete zan orduan lege orren gora-beran: JINKOA'ri zin egiteko gure foruak zaindu eta gorde egingo ebazalako, eta beste aldetik euren errege-legearekin ukatzeko, JAIKOA'ri zin eginaz.

Guzurraren arrazoia ardura-bakoa da, eta orregaitik errezena ludi ontan ondo bizi al izateko, JAINKO'ak ipini gaitun ardurari begitu barik. Egiaren bidea alderantziz ardurazkoa da, eta orregaitik alegin zuzenak bear ditua-na, apurka, gauzak ondo eginaz JAINKOA'rengana jasotzeko.

Izaera biak, lan bardinaz egiten dira, baina leenen-goak: ez jakineko bidean, iluntasunean, esturako larritasunean, alkar ikus-ezina eta abar, sartzen dautsela erri bateko jendarte edo gizon/emakumei; eta bigarrenak: lasaitasunean, jendartean ondo-ikusiak izatea, garbitasuna eta erria askatasun osoan kokatzen dauana.

Joan gitezan ba, Sabino, bai gurasoak eta anai arrebak abertzale lez ezagutzera; kontuan eukin da, gaur, gauzak zergaitik diran jakiteko, eskuarte askoz geiago daukagula arrazoi bidez, epaiketa baten iritzia emateko Sabino'ren denboratan baino; orduko erritarren artean, gauzak osoan bakarrik ikusten ziralako, edo gauza gutxi geiago baino ez. KAIZAR-ZALE'ek, jakin bidea moztu egin ebelako, euren sasi-jainko burua erakutsi-naian.

Sabino'ren abertzaletasuna ezagutzeko, 1883'ra joan bear dogu.

Amak, aitaren aginduak, edo bien arteko aleginak, seme/alaben ikasketak maila nagusian beteteko; nai, aita urte bat arinago il zan-arren, Bartzelonara eroan zituan Koldobika eta Sabino. An ikasten dabiltzala 1888'rarte, Koldobikak sartu eutson Sabino'ri abertzaletasunaren indarra. Sabino'k orrez gain, baten baino geiagotan, leenengo abertzalea Koldobika zala esate eban; baina onek, beti esan eban: "aintza oro Sabin-entzat".

Koldobika, Sabino baino urte bi zarragoa izan zan, eta onek sinist-arazi eutson Sabino'ri: Bizkaiak eta Euskale-

rriak eskubide osoa daukiela politika arloan, euskal erriaren jabetasun osoa eskatzeko; 1839'en gerla osteko lege-zapaltzaileak esaten ebana, gu Espaniako erria garelako, deseginaz.

Sabinok, oldozmen ori gogoan erabilia, sakon aztertuz, eta Euskalerriko edestia, bai eskubideak be ondo jakinaz zin egiten dau: bere bizitz-osoan emango dauela, Euskalerraren esku-bideak Espainolaren menpetik bir-
eskuratu arte. Eta JAINKOA'ri bera izan zan osoa eta euki eben guztia ezkaini eutson: "Eun bider ipiniko neban samea marrauzaren azpian Euskalerrigaitik, nire izeneko oroimenaren naia erakutsi gabe", esanaz.

Jakiteko, pare-gabeko abertzale baten buruko mina noraino eltzen zan, artu daigun espetxetik bigaldutako eskutitz au Arantzadi'tar Ingartzi'ri 1895'an Irailako 14' an.

Neure biotzeko gogaidea (correligionario): Ispaniako nekaitza gogorragotzen dabil. Canovas konturatu egin da; eta Robledo'tar Romero lagundu ta kiñatu egiten dau.

Gobernarazi'az, bai Espaniak daukan Euskalerrian fiskalekin itz egin dabe, eta esan dautse: bearrezkoa da nai eta nai-ez BIZKAITAR aldizkaria eta EUSKALDUN BATZOKIA deuseztutia, kosta aala kosta eta eskuartean daukaguzan indar guztiekin, neu deuseztu!!!

BIZKAITARRA'ren 32'ko zenbakia salatuta (denunciado); 12'an BATZOKIA sarrituta; 13' an batzordea giltzapean: baztartuta dagoz, ni nagoan antzera emen sartu zirenetik. Danari banan bana aitortpena eskatu dauskue. Amar gara.

Uztailako 21 zenbakian orrez gain; gaur birritan auzipetu nabe, oingo bost'garrengo zenbakia-gaitik: leenengo, guda-agintariak; gero, gizarteko legedunagaitik.

Guda'ko agintarien aldetik, oso ilun ikusten dot. Ez daukat ardurarik, Jainkoa'ren ardura-pean itziten dot ori. Gizarteko-legedunen aldetik, esan leike betirako gura dabela ni emen egotea, 5.000 pezeta eskatzen daustiezalako eskatasunagaitik, eta 2.000 pezeta epaiketaren erabakiagaitik; nik, ez daukat diru ori.

Oin-arte ez dautsat esan berorri ezer, zein dan gaurko gauza. Jakin-arazian berori ipintea da jarraipenean doana: Guda-epaileen aurrean aitortu egin dot, BASO-JAUN'en izena ezin dotela agert-arazi; Donostikoa dala eta bertan bizi dala (Ugerrezko espatiaren esaera ez daiten Espaniako gudalozte osoari ezarri, ortik egurazten dabiltzan gudari-buru batzueri izan ezik); laguntzailea dala eta orregaitik ez dagoala arpidedunen zerrendan; eta onei, nire anaiak bigaltzen dautsiela aldizkaria, ardura-duna bera dalako; eta laguntzaileari neuk bigaltzen dautzietela utsaren ordean, euren zerrendarik euki-gabe. Koldobikak bardin autortu dau, erakutsiaz nire ustez, arpidedun zerrenda.

Adi egon, ze...: idatz lanen egilea aurkitzen dabiltz, lumak-zakurrak eizaren astarnak-artu egiten dauan

antzera; eta loditu egingo direz aurkitzen ba'dabe, katomtzak egiten dauan.beren arrapetakoakin'en antzera.

Esan leike, emengo Koronelak BIZKAITARRA'ren ale-bat artu dauela, eta kilikagarri, bai iraingarri izengabeko orri bat, guda-jaurleriak. Geure etsai gizatxar baten-batek bialdu dautsoz.

10'ean gabaz, guda-buruak gure elkartea oldartzeko asmoa euki eben. Guda-jaurleriak, Bedian egonda bera, gabeko ordu bietan etorri bear izan eban, urruti-idazkintzatik deituta. Orrek arindu eban elkartea'ren itxitura (clausura).

Baleiteke, orko arpidedun guztiari ona ditutia adierazteko, eurak jakiteko, ia nor dan BASO-JAUN ori.

Jainkoa-gaitik ez ditela agertu, emengo guda-agintariak oso asarratuta dagozelako; eta goiko aginduak oso gogorrek daukiezelako.

Emen, ez BIZKAITARRA, ez EUSKALDUN BATZOKIA be, ez dogu arriskuan sartu. Eriotza emoten badautsie be, Espainolen legeen gainetik eta onen gogoan aurka izango da.

Euren asarre-aldiak neure ganera botako dabez. Baina uste-dot Jainkoa neugaz egongo-dala, naikoa eta soberan daukat Beragaz.

Irakurri eiozu eskutitz au Zabalo'ri, eta aolkua emoten dautsut, berarekin batera egin dizuezan itunketak, ia ze egikerak bear diran, Espainol-agintariak, aztarnak gal-
erazteko. Batera esan eiozu bere eskutitza artu nebala, eta irakurtea gozagarria izan dala neuretzat.

Arineketan idazten dot au. Baztartuta nauan lez, ez da izango erreza eskutitz au bigaltzea. AGUR!!

SABIN

Lengo denborak eta gaurkoak ikusten dogun lez, bardin antzekoak dira, gogortasunean izan ezik. Dana dalako, euskaldunak daukan nortasunari, bear dauan jabetasuna ez emotea, eurak agertzearen KAIZAR-JAUN giza artean.

Len egin leikien zapaltza ori, espataren indarrak neur-tzen zalako arrazoia. Baina gaur, espata ori, jokoz-kanpo geratu da!, eta AMAREN bai SABINO renak, seme alperrak izango gara, ez badogu Euskalerraren askatasuna ondo bideratzen, laster, EUSKADIREN ARGIA IRA-BAZTEKO.

Berak, beti esaten eban: Europa, Amerika eta ludi onen erri guztiak ezagutu bear gaituela, gaur, eten-bako lana erreztu daiten, jabetasunaren billa.

Ori lortzeko gaur, batera joan bear dogu, espatak eta arpeleko indarrak alboratuaz.

Gaur arrazoia bear dalako ludi ontan, askatasuna lortzeko; eta arrazoia gudan da, gure nortasuna gaitik. Ori ikusi bear dabe gure inguruko erriak!

Begitu bestela Sabino noraino eldu zan bideak aurkitzeko. Berak esate eban, dirua eskuratu bear dogula, Euskera egon zan zulotik atarateko; eta orretarako: nekaza-

ERRIGINTZA

ritza aberastu, lan-tokiak ugaritu eta abar; ikastolak ugarri, jarraian eta aldun guztiko abiadan ipinteko. Ez ori bakarrik: Espainolatu gura eban, berak lan egiten ipini eban alderdia. Konturatu gaitezana ba, berak gaurko egoera ikusten ebala. Guk gaur, bai len be, ez dautsagu zin egin kostitutioari; berak be, ez eban egingo, eta egingo ba eban, larri-aldiko zilotik atara arte izango zan. Beren eskutizetatik agertzen dan ulermen bakarra, aber-tzaletasun oso abarats bat da. Eta badauka bai, Sahino zalantzan ipini ebanak, edo ipini eben elkar-teak gaurko denboratan: nai, beren euskerazko arloan; nai beren gogapenengo arloan, nungo parkamena eskatu, lan zakar oiek egin dabezanak.

Sabino, gure ikaragarritzko argia izan zan, eta gaur, gure izar nagusia izan bear da, norkeri uztelak, etzaian ziri-pozoituak, arrotasunetik sartzen iakuzan asmoak, gurekin ez daukienak zer ikusirik, bastartuaz.

Sabino, etxekoa zan, eta beren senitarteko etxe-nagusiagaitik bizitz-oso-a eman ebana; gitxi baino ez direzan eltzen, alangoko lan eta gogo-mailla arloan.

Orregaitik ba, "AINTZA ORO BETI; ARANA eta GOIRI'tar SABIN'entzat".

XRISTAU BEZELA:

Ez dot usten, emen ezertxo be esan bear danik, orduko kristau-giroa egon zana gaitik Euskalerrian eta Sabino'ren senitarte inguruetatik, ain sinismen zakonagaz.

JAINKOA'ri ezkeini eutson bere bizitz osoa, eta orrek bakarrik, naikoa esan gura daukala uste dot.

SABINO'ren LANA'k:

- 1888'an Euskal-zaleen orriak (pliegos Euskera-filos).
- 1888' an Bizkaiko Euskera'ren Gramatika.
- 1892' an Bizkaiko Askatasunagaitik liburua, argitaratzen dau.
- 1895' an Euskal-Abizeneko Itz-etorkien liburua.
- 1896'an Bizkaiko Euskera'ren Idazkera aldetik, Irakas-Aldiak.

EUSKERAZ IDATZI EBANA:

Egutegi Bizkaitarra. Umiaren leenengo aizkidea. Leenengo egutegi Bizkaitarra. Euskaldunen edestia eta izkuntza ren orriak. Euskera'ren Itz-Sustraiak. Aberria'ren babesean be nabermendu zan, bere eten-bako oler-ti ekintzagaz.

- 1893'an Garagarrilla'ren 3'an Larrazabaleko itzal-dia emon eban.

- 1893' an Garagarrilla'ren 6' an BIZKAITARRA aldizkaria'ren 1. zenbakia argitaratu dau; 1895'eko Azillean gober-nuko agintariak ezeztatu ebena. Sabino'k BIZKAITARRA'rekin irabazi eban EZILKORTASUNA; aldizkari onekin gei-ago izan zalako Espainako-laterria (estado) eta Canovas del Castillo baino; eurak eta euren buruak garaitu-ezinekoak zirelako euren ustez. Eta Eusko Alderdi Jeltzalea andik aurrera, orren ekintza gaitik BIZKAITARRA deitu zan.

- 1893'an Uztalilla'ren 31'n, abertzaleen bizitasuna, politiko biurtu zan, Bizkaian jaio-ta.

- 1894'an Uztaila'ko 15'an Euskaldun Batzokija sortu eban. 1895'an Iraila'ren 12'an sarratu zana, Madrileko gobernuaren aginduz.

- 1894' an Iraila'ren 12'an Euskaldun Batzokija sarra-tu zanean, 1895'an Iraila'ren 13'an, batzor-de osoa espetxeratu eben Espainiako agintariak, Sabino aurrean dala. Danak bakartu-az. Eta Sabino, Baso-Jaun'en gezur-izena ez esatearren, 1896'en Urtarrilla'ren erdi euki eben.

- 1897'an Leenengo denboratan "Karlisten alderdia eta Euskal Napartarraren lege-zaar edo Foruak" argitu ebazan, karlisten alderdiari ikaragarritzko zartada emonaz; Bizkaian 10.000 eta Gipuzkoan 5.000 ale eginda, Euskadik ego-aldean daukazan lau lurral-detan bananduaz.

- 1897' an Maiatza'ren 2' an argitaratzen dau: "BASERRITARRA" asteroko aldizkariaren leenengo zenbakia. 18'n zenbakirarte iraun ebena, eta ortik aurrera Espainolen gober-nuko agintariak debekatu ebena.

Arantzadik diño: 1897'an Uztaila'ren 11'n eta 11'garren zenbakian, iru orri aldeko idatz-lan argitaratu ebana "ERASO-ALDIAREN ONDORIOAK" (efectos de la invasión), naikoa zala BASERRITARRA betikoratzeko (inmortalizar); ararte argita-ratu ziran idaz-lan guztiak politikaren-esae-rako arloa baino, azkoz gei-ago zir-lako.

Eta emen, Koldobikak, Arantzadi'tar Ingartziri idatzi eutson eskutitza, esaten ebana: "Aberri au, atzerritar-rak zapalduta dagoana". "Aberri au, gaur egun ibili bear dan lez zartada garbian izartu daiten". "Bere lo-aldi abere-antzekoa (brutal) ain dalako, berezkoa dala ezin esan leike, gaisoa baino".

Pizkunde egunean, "FUERISTA EGUN-

KARIA" espainolen tradizio-zale Euskalerrian izan zanari, izena aldatzea lortu eben eta "JAINKOA ta LEGE ZARRAK" ipini eutson nabarmenduko irarkiakaz (destacados caracteres). Egunkari barri-orrek, eriotza bear eban, espainolen gogoak jazar-ara zi (soliviantar) ebelako, Kuba'ko gerla dala-ta. Ogei egun bakarrik iraun eban, bere kide barrian azi zanetik aurrera.

1898'an Iraila'ren auteskundeetan, Sabino, Bizkaitik Aldungo ordezkari aukeratua izan zan.

1899'an Bagila'ren 4'an, beste aldizkari barri bat sortzen dabe, lenengo "PAIS VASCO" eta gero "EL CORREO VASCO" esan jakona. Sabinok, aldizkari orreri buruz esaten eban: "Abertzalea izango zala, baina belarria erakutsi barik". Ez eban ezertxo be balio bera-gaz ipinitako ardura guztiak, espainolen gobernuak, orko urtean, Irailan ain zuzen, sarratu egiten daualako. Bere-ala, eta 1901'ean beste aldizkari bat argitaratu eban EUZKADI'ren izena euki ebana.

1900'an Otsaila'ren 2'an ezkondu zan Atxikallente'tar Nikolasa'rekin, 25 urtekoa. Eta Lourdes'erako eztaibidaldian (viaje nupcial), gaizki gaisotu zan. Sabino'k emen 35 urte ukazan. Adi-erazi merezitakoa da emen, berari egin eutsezan gaitz-etsiak (críticas), eta berak egin eban Bizkaitarraren seme-xeegaitik (pueblo llano) babesa.

1901'eko Epaillean, "EUZKADI" aldizkaria argitaratzen dau.

Irakas-bide bat asmatu, eta `BIZKAITARRA' ren idatz-lan oberenak sorta baten batu eta argitaratu ebazan.

Urrian, "LA PATRIA" agertzen da; bere laguntzaile izango da Sabino, gaisoak itxiten dautson denborarte: Bertatik emongo dautsez bere azkeneko mezuak abertzaleei, eta bertatik be agurtuko dauz.

Nai, beren neka-ezin egimenaz, Euskara desagertu ditekenaren estutasuna sartzen jako; eta izkuntzagaz batera, enda-lez, erri-lez. Larritasun au agertzen da, 1901'an, Arantzadi tar Ingartzi'ri idazten dautson eskutitzean: "Olan asten naizenean burua erabiltzen, Euskaran, nai endaren arloan, argi ikusten dot, gurea ba-joakula; eta ba-joaku, azi dan gizaldia amaitu orduko. Aukera bakarra diruan dago, eta au, ez da aurkitzen.

Eskutiz onetan ikusten dogu, Sabino ez zala ameslari bat, ondo baino obeto gogo-

ratzen dauzalako, erriak euki ebazan ilbiziko arazo larriak, bere izkuntzaren etorkizunerako, bai erria'ren bizitzarako.

Orregaitik Sabino, Euskera'ren idazkera-gaitik arduratzen da, ego aldeko lau lurraldeen idazkera bateratuaz.

1902'an Maiatza'ren 25'ean, Estatu Batuetako lendakariari bialtzen dautso eskutitz bat, Kuba'ko ugartea ri askatasuna emotea gaitik. Urrut-idazlanak ez eban eskutitz-orialdu, eta gainera salatu egin eban Espaniako goberniaren aurrean. Orregitik, espetxean sartu eben Maiatza'ren 30'ean, eta askatu Azaro'ren 8'an.

1902'an Azaro'ren 21'ean, atxilotzeko arriskuan egon zalako, Balkaroz edo Orreaga'tik muga aldatzen dau Iparraldeko Euskalerrira, bere lagun minaz Oiartzun'tar Prantzisko'rekin.

Erria desagertzeko arriskuan egon zalako, gogoetari agertzen da, eta asmatzen dau alderdia espainoltzea, ia orko bidetik aal izaten bada Euskara eta erriaren indarra sendotzea. Asmo orren gogapena izkutuan eukinaz, berari alderdikideak uste osoa emon-arte, eta ainbeste bider eskatu eutsoena. Zori-txarrez, oso gutxi baino ez eutsoen ulertzen. Eta ez eban eskatzen besterik gaur garana baino; nai ta Kostituzioa ontzat artu ez arren.

Canovas'ek, arrazoia euki eban, Sabinok urrin ikusten ebala ezanaz. Orduko denboretan, Sabinok ikusten eban nire ustez espataren arrazoia amaitu egin bear zala noz edo noz. Begitu or bestela, indarraren askeneko aleginak egin eta gero, gaur argi geratu da, egiaren arrazoiaren bitartez izan behar dirala arrazoiaren bideratzeak.

Nik uste dot, Bera pozez beterik egongo-dala, anai-arteko alkartasuna lortzen asi garalako! !

Ikusten dogun lez, SABINO pare-gabekoa izan zan, eta noski, gure indar-barriztu'aren AITA!!!

ATUTXA'tar PAUL
ZORNOTZAN 1999'an URTARRILLA' ko 27'an